

ційно-освітніми проектами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. «Електронна школа» – інноваційне освітнє середовище, спрямоване на забезпечення рівного доступу до високоякісних освітніх послуг на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Організатори проекту вважають впровадження та підтримку активного використання дистанційних освітніх технологій одним із шляхів удосконалення навчально-виховного процесу. Контент «Електронної школи» містить тексти лекцій, медіа-уроки, інтерактивні тексти, тренажери, словники, віртуальні лабораторії, корисні посилання та ін. Користувачі можуть взяти участь в on-line уроках, конференціях, навчальних форумах за участю мережових викладачів. Розвиток і постійне вдосконалення ресурсу здійснюється силами творчих освітян Дніпропетровщини.

Головною метою створення електронної школи є: створення єдиного освітнього простору в регіоні, забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів незалежно від місця проживання, соціального статусу, стану здоров'я споживачів освітніх послуг шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і надання умов для реалізації громадянами свої прав на освіту, створення умов для всебічної реалізації особистості учня в умовах сучасного освітнього середовища, підвищення кваліфікації працівників освітньої галузі з використанням дистанційних технологій та розповсюдження кращого педагогічного досвіду, шляхом залучення до роботи в «Електронній школі».

Отже, інформаційно-комунікативні технології виступають як система, складовими якої є учасники педагогічного процесу та система теорій, ідей, засобів і методів організації навчальної діяльності для ефективного вирішення проблем, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань і формування практичних навичок; інформаційні технології спонукають до постійної самоосвіти, а сам процес навчання дає можливість відчутти практичні результати.

Список використаної літератури

1. Електронний ресурс. Режим доступу <http://www.iteawww.org>.
2. *Іванченко Є. А.* Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Є. А. Іванченко. – Одеса, 2005. – 20 с.
3. *Хорев І. О.* Про наукові засади професійної мобільності викладача вищої школи / І.О.Хорев // Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2009. – Вип. 61. – С. 115.
4. *Хорунжа Л. А.* Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Л.А.Хорунжа. – Харків, 2010. – 24 с.

Альбіна Турченко

ЗАРУБІЖНІ ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ XX СТОЛІТТЯ

На початку ХХ століття у всіх розвинутих країнах сформувалася система освіти, обов'язковою складовою якої була початкова ланка. Відповідно постало питання про підготовку дитини до школи. Одночасно з рухом за оновлення шкільного навчання розгорнувся рух за суспільну дошкільну освіту. Актуальність зарубіжних педагогічних інновацій дошкільної освіти у ХХ столітті зумовлена необхідністю вдосконалення цієї галузі на національному рівні – проведення фундаментальних, порівняльно-педагогічних, прогностичних досліджень, організації теоретично обґрунтованої, сучасної системи освіти дітей, ефективної системи навчання дошкільнят відповідно до світових стандартів.

Очевидно, небезпідставно ХХ ст. символічно названо «століттям дитини». Саме так називалася книга відомої шведської письменниці Елен Кей (1849–1926), у якій обґрунтовано ідею вільного виховання. Виступаючи за пріоритетність домашнього виховання, Е. Кей критикувала заорганізованість, надмірну регламентацію діяльності дітей у дитячих садках, наполягала на наданні дитині можливостей гратися за власним вибором, без чого неможливий розвиток інтересів і самостійності [10].

Розвинувся новий напрям психолого-педагогічної науки – експериментальна педагогіка, представники якої В.-А. Лай, Е. Мейман (Німеччина), А. Біне, С. Френч (Франція), Ж.-О. Декролі (Бельгія), Е. Клапаред (Швейцарія), Е.-Л. Торндайк (США) намагалися завдяки психологічним дослідженням якнайточніше визначити особливості педагогічного впливу на розвиток дошкільника. Експериментальна педагогіка намагається поєднати психологію, фізіологію та педагогіку, синтезуючи їх можливості, розробити індивідуальну програму виховання і навчання кожної дитини. Значну увагу було приділено пізнавальному розвитку дитини, діагностиці обдарованості, вихованню творчих здібностей. На підставі лабораторних досліджень прихильники експериментальної педагогіки провідним вважали принцип саморозвитку особистості дитини.

Ідею комплексного підходу до вивчення розвитку дитини, індивідуалізації навчання і виховання, удосконалення наукової, психологічної підготовки педагогів-практиків обґрунтував німецький представник експериментальної психології Ернст Мейман (1862–1915). Його співвітчизник Вільгельм-Август Лай (1862–1926) розглядав дитину як активний елемент соціального і біологічного середовища, вважаючи, що її діяльність слід організовувати з огляду на психологічні та фізіологічні особливості, потреби, інтереси. Йому належить ідея створення, замість школи навчання, педагогіки дії, яка б вибудовувалася на єдності таких елементів навчання, як сприймання, розумове перетворення сприйнятого і зовнішні реакції-відповіді [5].

Французький учений Альфред Біне (1857–1911) критикував словесне навчання, вважаючи, що дитина має бути активним учасником процесу виховання. Йому належить одна з найпопулярніших систем тестів, розроблених з метою виявлення рівня розвитку інтелекту. Аналізуючи процес навчання, А. Біне виходив з того, що дитина добре засвоює те, що безпосередньо стосується її. На підставі вивчення особливостей малюка пропонував відносити його до рівня розвитку й навчати з тими дітьми, які мають подібні здібності.

Диференціацію навчання обстоював автор «функціональної педагогіки» Едуард Клапаред (1873–1940), зосереджуючи увагу педагогів на дитині, дитячій грі як засобі підвищення ефективності виховання, розвитку її інтересів і потреб.

Представник «реформаторської педагогіки» («нового виховання») американський філософ, психолог і педагог Джон Дьюї (1859–1952) центром усього вважав дитину. Тільки зростання та розвиток дитини, на його думку, можуть бути «мірилом» виховання. У початковій лабораторній школі Дьюї роботу було зосереджено на задоволенні потреб і розвитку здібностей дітей 4–5-ти років. Головними імпульсами природного розвитку дитини він вважав соціальний (бажання спілкуватися), конструктивний (прагнення до руху в грі), дослідницький (прагнення впізнання і розуміння), експресивний (прагнення до самовираження). Тому навчання має бути максимально наближеним до життя і досвіду дітей. Оскільки малюкам властива неабияка активність, педагогіка повинна дбати про її спрямування.

Цілісна психолого-педагогічна система індивідуального виховання дітей дошкільного віку була запропонована італійським педагогом Марією Монтессорі (1870–1952). Головними характеристиками цієї системи є особистісно орієнтована мета (дитина – в центрі виховання), творчо-продуктивний зміст навчання, свобода у вихованні. Крім спостережень М. Монтессорі за дітьми, ця система увібрала в себе гуманістичні традиції Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, які надавали особливої значущості вродженому потенціалу дитини та її здатності розвиватися в умовах свободи і любові. Своєрідність педагогічної філософії М. Монтессорі полягає в тому, що дитинство для неї є не просто періодом життя, а іншим полюсом природи людини, тому дорослий залежить від дитини настільки, наскільки дитина залежить від нього. Мета виховання полягає у сприянні виявленню нових законів життя дитини.

Організація процесу самовиховання у системі Монтесорі передбачає опору на індивідуальність. Дитина є особистістю, яка розвивається, тому не слід мати ніяких упереджень щодо неї, оскільки у кожній дитині є невичерпні потенційні можливості. Педагог має аналізувати, на якій стадії розвитку перебуває дитина, прогнозувати найближчі та віддалені перспективи її становлення. Кожна людина має свої схильності, власне покликання. Саме вони, а також загальнолюдські якості повинні поступово розвиватися в дитині.

Стрижнем практичного методу М. Монтесорі є такі ідеї: свобода у вихованні; розвиток індивідуальності; визнання зовнішніх відчуттів основою вищих рівнів людського життя, що вимагає їх виховання в ранньому дитинстві.

Дитина може розкрити педагогу себе і розвинути свідоме самоуправління поведінкою, яке є основою відповідальності, але тільки в атмосфері особистісної свободи. Тому Монтесорі намагалася у своїй школі створити умови для розвитку свідомої самодисципліни дитини. Головними умовами цього вона вважала усвідомлення дитиною свободи власних дій, невтручання в діяльність інших дітей, вправління в зміцненні волі, вільний вибір діяльності, відсутність надмірної опіки з боку дорослих. Індивідуальна відповідальність пов'язана з поведінкою у колективі, із взаєминами дітей, почуттям відповідальності за власну поведінку і правила колективної діяльності.

Система практичної педагогіки М. Монтесорі заснована на методі індивідуального спостереження за дитиною і полягає в створенні для неї педагогічного «підготовленого середовища», яке має живити її індивідуальний розвиток, задовольняти її потребу в саморозвитку і розкривати для дорослих її можливості. Важливим компонентом підготовленого середовища є дидактичний матеріал, розроблений педагогом з метою розвитку фізичних і психічних функцій дитини: інтелекту, волі, уваги, творчості, навчання письма та елементарної математики. Таким чином, теорія і практика М. Монтесорі набули всесвітнього визнання завдяки цілісності психолого-педагогічного погляду на особистість, опорі на самостійність та індивідуальність дитини, вірі у величезні потенційні можливості її розвитку.

Міжнародне визнання отримала також наукова діяльність бельгійського педагога і лікаря Жана-Овіда Декролі (1871–1932). Він починав роботу з дітьми з вадами у розвитку, а згодом заснував школу для здорових дітей віком від 3 до 18 років, назвавши її «школою для життя, через життя».

Головне покликання виховання Ж.-О. Декролі вбачав у моральному самовдосконаленні дитини, у навчанні і виховуванні якої рекомендував опиратися на її природу, орієнтуючись на вільну діяльність. Основою навчання, на його погляд, мають бути «центри інтересів», що враховували б особливості сприймання і ступінь розвитку мислення дитини: «Найважливіше для дитини – це знати саму себе». Пізнаючи себе, дитина з часом відчує потребу й у пізнанні навколишнього світу.

На його думку, невід'ємним компонентом навчання має бути матеріал, який дає дитині навколишнє середовище: жива і нежива природа, школа, сім'я, суспільство. Цінність такого навчання полягає в тому, що воно одночасно наближає дітей до реалізації їхніх потреб і до основ наукових знань. Виходячи з інтересів дітей, він розробив систему самонавчання, в основі якої були ігри і карткові завдання.

Однак виховання, за твердженням Ж.-О. Декролі, не повинно обмежуватися інтересами дитини. Воно мусить розгортатися у двох проекціях: «від дитини до світу – від світу до дитини». Дитячий антропоцентризм (термін Ж.-О. Декролі) спонукає дитину насамперед знати все про себе: з чого складається її тіло, якими є призначення та дія різних органів, як вона спить, їсть, дихає, грається, працює, чому боїться або сердиться тощо. Тому пристосувати навчання до нахилів дитини вкрай важливо саме у ранньому і дошкільному віці, усунувши із середовища все, що не пов'язане з її життям.

У ХХ ст. сформувався міжнародний культурно-освітній рух – антропософія (грец. *anthropos* – людина, *sophia* – мудрість). Це різновид теософії (вчення про єдність людської душі з божеством і можливість безпосереднього спілкування з потойбічним світом), учення, що має на меті розкриття з допомогою спеціальних вправ прихованих

можливостей людини, виховання у неї здатності до духовного споглядання, завдяки чому стають доступними для її сприйняття недосяжні речі [4].

На ідеях антропософії ґрунтувалася система виховання німецького педагога Рудольфа Штейнера (1861–1925), яку називають «вальдорфською антропософією», «вальдорфською педагогікою», оскільки Вальдорфські вільні школи були засновані Штейнером у Вальдорф-Асторії (поблизу німецького міста Штутгарта).

Штейнерівська педагогіка постала не як програма чи система методичних прийомів, а як педагогічний світогляд, що є результатом багаторічного практичного досвіду. Навчальні заклади, які сповідують її, постають як цілісний соціально-педагогічний організм, заснований на ідеї виховання людини як вільної особистості, котра бере активну участь у соціальному житті. Головним завданням виховання у них вважають розвиток у дитини здатності відчувати; вміння творчо ставитися до життя, пізнання природи, суспільства; вироблення художнього смаку. Тому підхід Р. Штейнера називають педагогікою росту, терапії дитини, гуманістичною або антропософічною. Науковою основою вальдорфської педагогіки є пізнання людини, стрижнем її – бачення людини як фізичної, душевної та духовної істоти. Провідні ідеї штейнерівської педагогіки (всєбічний розвиток дитини, зв'язок розвитку з соціальним середовищем, спільне емоційне життя дорослого і дитини) засновані на філософських засадах життя. Сам Р. Штейнер тлумачив антропософію як шлях пізнання, що може духовну сутність людини привести до духовного у Всесвіті. Це прагнення виникає в людині як потреба серця, усвідомлення своєї людяності. Адже людська істота, за його переконанням, має не лише видиме фізичне тіло, а й надчуттєві елементи (ефірне, астральне, «я» тіла). Новонароджена дитина є лише фізичним тілом, яке має в собі задатки людського. Людське у ній виховують методом наслідування. Особистість формує все, що оточує дитину: світ предметів і думок, вчинків, почуттів дорослих.

Головним завданням виховання він вважав допомогу дитині в її вільному самовизначенні. Виробництво, політика певною мірою впливають на особливості навчання і виховання, але вони не є вирішальними. Вони надають вихованню матеріал, обумовлюють певні його обмеження. Проте конкретні завдання виховання у кожному конкретному випадку залежать від розвитку дитини. Саме на її потреби повинен орієнтуватися педагог. На цій підставі вальдорфські школи називають «вільними».

Відомий польський лікар, письменник, педагог, директор Будинку сиріт у Варшаві, автор книги «Як любити дітей» Януш Корчак (1878–1942) помилку виховання вбачав у неповазі до особистості, яка розвивається. Ставлення дорослих до дітей він називав «протекціонізмом», свідченням якого є демонстративне заступництво, постійне бажання допомагати, спрямовувати, робити все за них. Те, що у Декларації про права людини називається правами, наголошував Я. Корчак, насправді є не правами, а обов'язками дорослих стосовно дітей. А одна з проблем дитинства полягає у тому, що головне право дитини (право на повагу) не передбачає можливість їй бути такою, якою вона хоче або може (право бути собою). Тому принципи гуманістичної педагогіки мають засновуватися на свободі і правах дитини.

Видатний французький педагог, автор оригінальної педагогічної технології, заснованої на ідеях гуманізму і самовідданої любові до дітей, Селестен Френе (1896–1966) стверджував, що у кожній дитині втілено більше істин, ніж у всіх педагогічних підручниках світу разом узятих. Його педагогіка вивершується на основі сформульованого «ядра цінностей». Такими цінностями він вважав здоров'я дитини, визнання дитячого прагнення до максимального саморозвитку, створення сприятливого для розвитку дітей середовища, забезпечення «природного, живого і всєбічного виховного процесу». Вони визначають головну мету виховання: «максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві, яке буде слугувати їй і якому вона сама буде слугувати».

С. Френе визнавав необхідність ранньої соціалізації дитини (входження в суспільство, набуття соціального досвіду, опанування соціальних ролей) у дошкільних закладах, які є своєрідними «дитячими заповідниками». З перших кроків життя дитини в її виховний простір слід включати природу (парки, сади, сільськогосподарські угіддя,

«живі куточки» тощо). З 4-х років, на думку С. Френе, дитина виявляє жвавий інтерес до середовища як засобу організації власного життя, робить спробу підкорити його своїм інтересам. У цьому процесі природне середовище надає дитині необхідний для розвитку матеріал, а також забезпечує нормальні умови для її фізичного та емоційного вдосконалення.

На початку ХХ ст. було зроблено спроби поставити в центр навчально-виховного процесу дитину, що спричинило так звану педоцентристську (надання статусу центру педагогічного процесу дитині) революцію в педагогіці. Саме у ХХ ст. у педагогіці Заходу, як ніколи раніше, гостро стояло питання про масову гуманізацію освіти. Сприятливе соціально-культурне і наукове тло стимулювало у цей період пошук нових шляхів і способів організації освіти, сприяло перегляду традиційних педагогічних ідей [4].

На рубежі другого і третього тисячоліть людство опинилося перед принципово новими цивілізаційними викликами, які потребують відповідних знань, внутрішньої готовності особистості, уміння адекватно оцінювати ситуацію і діяти. Одним із таких викликів є глобалізація (франц. *global* – загальний, всесвітній), яка виявляється у розширенні й поглибленні міжнародних зв'язків, взаємозалежності суб'єктів світового співтовариства, в наявності багатьох проблем, які вийшли за межі окремих держав і стосуються інтересів усього людства, в усвідомленні цілісності, єдності цивілізації. Це пред'являє принципово нові вимоги до людини сучасного, як його називають – постіндустріального, інформаційного суспільства, що мусить обов'язково враховувати і педагогіка, в тому числі дошкільна. Безперечно, у цих умовах на передній план виступає необхідність гуманітаризації всіх сфер соціальної діяльності людини, розширення сфери реалізації культурно-історичних чинників.

Серед актуальних питань дошкільної педагогіки проблема екологічного виховання; виховання в душі миру; організація вільної життєдіяльності дітей; запобігання негативізму поведінки і виникнення шкідливих звичок; гендерний підхід та ін. Інтеграція дитини в суспільство, збереження її життя і здоров'я – ці проблеми визначальні у всіх сучасних цивілізованих державах Європи, Азії та Америки.

Згідно з Державною національною програмою «Освіта. Україна ХХІ століття» реформування має охоплювати комплексне вивчення проблем родинного і суспільного виховання в сучасних соціальних умовах; встановлення вікових нормативів фізичного, психічного та духовного розвитку дітей; створення організаційно-методичної служби сім'ї, оптимальних науково-методичних умов діяльності дошкільних закладів різних типів; оновлення змісту, форм і методів виховання і розвитку дітей.

Державна політика у цій сфері орієнтує на обов'язковість дошкільної освіти, гуманізацію педагогічного процесу, створення сприятливих умов для розвитку дітей, забезпечення єдності роботи батьків, дошкільного закладу, громадськості у їхньому вихованні, оновлення змісту підготовки педагогічних кадрів, удосконалення умов фінансування дошкільного виховання та управління.

З урахуванням сьогоденних реалій створено державний стандарт дошкільної освіти – Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Коментар до нього, триває робота над науково-методичними засадами формування особистості дитини в дошкільні роки. У цьому контексті розгортаються і наукові дослідження у галузі дошкільної педагогіки.

Погляд сучасної педагогічної науки спрямований передусім на проблеми: оптимізації засад науково-методичного забезпечення педагогічного процесу в дитячому садку, особистісно-орієнтованого підходу у вихованні, розвитку в дитини духовності як домінуючого начала в структурі особистості, роботи з обдарованими дітьми, дослідження педагогічних умов повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини в дошкільні роки. Потребують вирішення проблеми компенсаторного виховання і навчання дітей, які мають вади розвитку.

Завдяки відкритості суспільства актуалізуються порівняльно-педагогічні дослідження, метою яких є вивчення зарубіжної педагогічної теорії і практики дошкільної освіти.

Список використаної літератури

1. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети! / Ш. А. Амонашвили. – М., 1983. – 232 с.
2. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н. П. Калиниченко. – М., 1988. – 532 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 45 с.
4. Буре Р. С., Островская Л. Ф. Воспитатель и дети / Р. С. Буре, Л. Ф. Островская. – М., 2003. – 127 с.
5. Вплив педагогічної майстерності вихователя на формування особистості дитини. – К., 1988. – 145 с.
6. Дитина в дошкільні роки: Керівництво для вихователів і батьків. – Запоріжжя, 1991. – 78 с.
7. Дитина: Орієнтовний зміст виховання і навчання дітей 3-7 років у дитячих закладах. – К., 1992. – 21 с.
8. Декларація прав дитини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року.
9. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» // Освіта. – 1993. – №44–46.
10. Детский сад в Японии: Опыт развития детей в группе. – М., 1987. – 112 с.

Тетяна Заливча

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ М. МОНТЕССОРІ У ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Після проголошення держави незалежною надзвичайно актуальним постало питання про запровадження якісно нових методів у навчанні та вихованні підростаючого покоління. Після розпаду СРСР Україні дісталася відносно стабільна система освіти, але остання мала певні недоліки, які затримували подальше становлення національно свідомої, сильної та незалежної нації. Наша держава висуває передовим завдання пошуку інноваційних підходів до розв'язання проблеми змісту дошкільної освіти, оскільки саме в ранній період розвитку особистості формуються ті якості, що визначають її подальший розвиток.

Різноманітність змісту, методів та засобів навчання та виховання дошкільнят вимагають об'єднаних зусиль педагогів, які мають бути максимально переорієнтовано на гуманізацію, демократизацію та дитиноцентризм. Тому останні з великою зацікавленістю підходять до проблеми виокремлення та подальшого впровадження найдієвіших методик виховання дітей дошкільного віку. Унікальними у цьому плані є методичні розробки італійського педіатра та педагога Марії Монтессорі (1870-1952), яка розробила винятковий дидактичний матеріал, що майже без змін проіснував уже більше ста років. Головну увагу М. Монтессорі приділяла пізнавальному розвитку, вважаючи головною цінністю – індивідуальність дитини.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про великий інтерес освітян України до системи Марії Монтессорі. Найактивніші прихильники нового методу навіть відвідували Рим, де проходили міжнародні курси. Високу оцінку системі надала видатний український педагог Софія Русова, назвавши її "справді науковою, такою, що заслуговує на цілковиту довіру". Через журнал "Дошкільне виховання" з методикою знайомила Україну Н. Лубенець. Проблемою застосування даної методики безпосередньо в нашій державі займається Борис Жебровський, який є керівником проекту "Відродження гуманістичної педагогіки Марії Монтессорі в Україні". Питання дошкільного виховання за методикою М. розкривали у своїх працях Е. Литвяк, Е. Хилтунен, Т. Мостова, В. Горюнова, Т. Михальчук, О. Городня, А. Ільченко. Окремі аспекти проблеми впровадження даної методики в практику дошкільного виховання висвітлено у працях таких науковців як З. Борисова, Е. Смирнова, Ж. Грядьовкіна та інших.

Марія Монтессорі – італійський лікар, педагог; перша італійка, що стала доктором медицини. Працюючи в університетській клініці, педагог вперше зіткнулася з розумово відсталими дітьми, від яких відмовились батьки. Вивчаючи праці видатних французьких психіатрів (Едуарда Сегена і Гаспара Ітара), М. Монтессорі прийшла до висновку, що